Andrei Marga

CHINA
CA SUPRAPUTERE

Ediția a II-a,
revizuită și adăugită

NICULESCU

CUPRINS

Cuvânt-înainte **5**

Prefață la prima ediție **6**

Introducere **13**

Partea I: China actuală **21**

China de astăzi 23

Despre competitivitatea Chinei 34

Despre libertatea creativă 46

Partea a II-a: Revenirea Chinei **55**

Miracolul chinez 57

China ca stat-civilizație 69

China în ascensiune 81

Ce a inițiat Deng Xiaoping? 87

China și criza creditului 94

De unde vine puterea? 100

Partea a III-a: China în lumea globalizată **115**

China în constelația globală 117

China ca „pivot" al politicii externe americane 127

Cunoaștere *versus* clișee. Henry Kissinger despre China 135

Lumea văzută din China 150

Diplomația armoniei 156

Ordinea lumii în secolul Chinei 164

Partea a IV-a: Cultura chineză 171
Despre cultura chineză 173
Chinezii despre propria cultură 182
Confucius 189
Civismul ca integritate 199
Capitalismul și confucianismul. Opinia lui Max Weber 205

Partea a V-a: Filosofia chineză 221
Filosofia chineză. Ezitarea lui Hegel 223
Valorificarea lui Confucius 236
Religia chineză? 265
Scrierea ideografică și conceptele. Eroarea lui Renan 272
Tianxia și filosofia din China 279

Partea a VI-a: Reconfigurarea actuală 295
Continuarea dezvoltării 297
Obstacole? 301
„Visul chinez" 305
„Noul tip de supraputere" 311
„Noul Drum al Mătăsii" 317
Democratizarea Chinei 321
Drepturile omului în China 324
Agricultura chineză 333
Ecologie inovativă 336
Educația în SUA și în China 340

Partea a VII-a: Perspective actuale 345
Depășirea de sine. Contra lui Chris Patten 347
China și prevalența Occidentului 352
Ce fel de țară este China? 355
De ce China? 357

Partea a VIII-a: China între supraputeri 363
Nevoia multiculturalismului 365
SUA și China – un război programat? 370
Atitudini față de China actuală 377
Efecte ale coronavirusului 384
Ordinea lumii – ce urmează? 390
Geometria variabilă a supraputerilor 396
Raportarea la China 406
Relația cu China 414
Noua relație a supraputerilor 422
România și China 433

Bibliografie selectivă 439

Perdue a Bra

CULTURA CHINEZĂ

DESPRE CULTURA CHINEZĂ

Însă noi, cei care venim din afara culturii chineze, o și înțelegem cu adevărat? Cunoaștem suficient de bine civilizația Chinei? Cum se poate pretinde de către cineva cunoașterea unei culturi și civilizații ce a lăsat în urma multimilenarei ei istorii o imensitate de vestigii? Ce este indispensabil să știm din punct de vedere practic? Aceste întrebări sunt inevitabile atunci când te apropii de cultura chineză cu intenția de a o cunoaște și a o înțelege mai bine. Să căutăm răspunsurile, fie și la un nivel mai general, pentru a lămuri câteva aspecte ceva mai greu de pătruns ale culturii chineze: integrarea unei populații uriașe, centralitatea familiei, prevalența naturii, moderația, creativitatea tehnică.

China actuală este rezultatul unei lungi istorii de integrare, prin alianțe și cuceriri, a unui vast teritoriu și a diverse populații în jurul populației Han. În secolul al XIX-lea, China însăși a fost supusă colonizării și a parcurs, cu destule urme în memoria culturală, umilințele aferente, așa cum numai o națiune cu amintirea măreției de odinioară le poate trăi. Însă ceea ce e cel mai interesant este faptul că această cultură a izbutit mai bine decât altele să integreze social, pe baza unei civilizații proprii, o populație de dimensiuni unice în istorie, cu o diversitate enormă a tradițiilor.

Mai recent, pe fondul ascensiunii Chinei la rangul de supraputere mondială, în multe țări înflorește o literatură de sprijinire a apropierii cititorului de cultura și civilizația chineze. În funcție de disponibilul de sinologi bine calificați, se încearcă facilitarea accesului la o cultură cu o așezare diferită a termenilor, care a susținut ascensiunea unei țări în avanscena lumii de astăzi. Mă folosesc de

câteva care distilează mai bine și fac mai intuitiv un tezaur cultural efectiv imens.

Multă vreme s-a operat cu o „Chină imaginată", plasată dincolo de țărmurile ei, pe un teritoriu ce doar se bănuia. Abia după primele debarcări pe acest pământ și stagii lungi, s-a putut vorbi despre felul în care arată efectiv China. Acum, facem acest demers mai mult cu avionul, dar până la contactul direct, cei mai mulți caută să-și imagineze „China reală" pe baza lecturilor, filmelor, transmisiilor televizate etc. Dacă este să prinzi în câteva imagini primele trei impresii pe care le dobândești după aterizarea la Beijing, Shanghai sau Hangzhou și care îți sunt apoi confirmate de întregul periplu chinez, atunci acestea sunt cele de șantier uriaș, ce lasă să se întrevadă bulevardele, orașele, unitățile de producție noi care vor ieși din pământ în foarte scurt timp, de o modernitate asumată la proporții grandioase, de oameni hotărâți să facă ceva constructiv, să participe, să se bucure de viață. Desigur, poți coborî în istorie și reține (vezi Pierre Gentelle, direction, *L'état de la Chine*, La Découverte, Paris, 1989) nu numai feluritele dinastii care s-au succedat, împreună cu faptul aproape singular că aici dinastiile sunt înregistrate de scrierea istoriei încă din jurul anilor 2200 î.e.n., iar evenimentele ce le-au parcurs sunt stabilite cu destulă exactitate. În secolul al XVIII-lea î.e.n., chinezii au descoperit scrisul, iar din secolul al III-lea î.e.n. scrierile devin un „instrument al unității chineze" (Brigitte Tison, *Comprendre la culture chinoise*, Chronique Sociale, Lyon, 2014, p. 28). Se estimează că, deja în secolul al VI-lea î.e.n., populația chineză era de 46 de milioane de locuitori.

Atunci când își construiește o locuință, chinezul tradițional începe mai întâi prin a ridica un zid în jurul ei. Obiceiul s-a păstrat și azi, chiar dacă în condițiile moderne spațiul mai poate fi delimitat doar mental. Dar această demarcare se face. La intrare, sunt plasați zeii păzitori. Casa propriu-zisă are, conform tradiției, un hol (*tang*), care este simultan loc de cult, sală de primire și salon de ceremonie.

Anumite semnalări amintesc de strămoși, până pe la a cincea generație. Părinții sunt onorați, fiind socotiți „înalții salonului (*tang shang*)". Holul este talonat de bucătărie, în partea stângă, și de o cameră, în partea dreaptă. Bucătăria are ca protector un zeu al hranei (*cao jun*), care veghează la asigurarea mâncării și la varietatea ei. Camera din partea dreaptă este conjugală și revine stăpânului (*zhuang gong*) și soției (*zhuang mu*) pentru a asigura perpetuarea prin generații. Diverse zeități protejează această cameră.

Familia chineză tradițională trăiește împreună cu amintirea, chiar și cu un anumit cult al antecesorilor. Pietatea (*xiao*) în raportarea copiilor la părinții lor este în China o valoare de bază. Tradiția spune că nu poți să ai succes în ceea ce întreprinzi decât dacă predecesorii tăi te ajută. De aceea, este important să stabilești legătura cu ei și să-i aduci în sprijinul tău. În reprezentarea elaborată, Pământul este un dragon gigantic, ale cărui forțe pot fi detectate și puse în serviciul viilor și al morților (Pierre Gentelle, direction, *op. cit.*, p. 71). Chinezii au operat în cadrul geomanției, fiind de altfel cei care au inventat busola.

Confucianismul a consacrat, la un moment dat, în istoria culturală a Chinei, plierea la natura lucrurilor ca regulă de bază a comportamentului oamenilor. Adesea se citează opinia lui Confucius conform căreia „nu mai este cazul să se vorbească, deoarece cerul vorbește, iar anotimpurile își urmează cursul și ființele apar". Dincoace de speranța vieții de dincolo și de pesimism, opinia a fost înțeleasă ca adecvare în raport cu natura lucrurilor. Confucianismul a propus întotdeauna recomandarea de „urmare a ceea ce s-ar putea numi «guvernarea naturală» și al cărei învățământ fără cuvinte, cu imaginea elementelor, furnizează în același timp vectorul și paradigma" (p. 78). „Norma naturală" devine aici „norma socială". „Dacă societatea este întemeiată în natură, deoarece este fondată pe natură, ea va lua ca model legăturile consangvine, care sunt, în esența lor, niște legături naturale, pentru a le prelungi în

relațiile sociale. Metaforic, dar și în fapt, societatea este proiecția familiei. Toate relațiile cu alții se exprimă sub auspiciile relațiilor familiale, toate indicațiile de statut și apelațiunile la politețe sunt împrumutate din termenii relațiilor de rudenie" (p. 78). Acestea trec chiar înaintea relațiilor cu împăratul.

Multe dintre inițiativele culturale cu efecte profunde în istoria umanității au aparținut chinezilor. De pildă, de „cultul antecesorilor", pe care l-au avut încă din secolul al XVI-lea î.e.n., chinezii au legat teoria celor două „suflete" – pe de o parte, este vorba despre cel care constă în rațiunea individuală și este muritor (*po*), iar pe de altă parte, despre cel nemuritor (*hum*), care urcă după moarte lângă Suveranul Cerului. După moarte, sufletele au nevoi comparabile cu cele din timpul vieții. Comunitățile chineze se stabilesc în jurul unui templu, în care unitatea este dată nu atât de credință, cât mai ales de locul de cult (p. 44). La templu, fiecare om poate să încerce să-și afle viitorul. Zeii invocați sunt de fapt niște forțe ce ar putea interveni pentru rezolvarea unei probleme a credinciosului. Oficianții templelor sunt apți să aplice metoda magiei. Sărbătorile sunt ocazii de celebrare prin spectacole de operă, dansuri rituale, muzică. Fiecare om este un microcosmos ce se poate purifica în măsura în care ia în seamă legislația lumii. Oamenii mor, desigur, dar fiecare se poate păstra pentru cei care îl înconjoară sub forma unei energii spirituale ce-i permite să nu ajungă în uitare. Fiecare om are un loc și un rol al său și își asumă respectarea familiei, cu ordinea ei, a părinților și a primului născut. „Viața în China înseamnă, în primul rând, viața de familie" (p. 47). În jurul ei se construiesc valorile vieții fiecărui individ.

O seamă de principii pentru abordarea realității au fost conștientizate în bună măsură de chinezi și s-au regăsit, direct sau indirect, în bogatul lor patrimoniu de maxime. De exemplu, *individul este conceput ca parte a întregului care este familia, aceasta fiind socotită o parte a societății. Relația principală din sânul întregului*

este cea ierarhică, în care tatăl este capul familiei, împăratul este stăpânul statului, iar ceilalți se supun. Soția este parte a familiei, ce are printre principalele misiuni și pe aceea de a asigura nașterea unui copil care să perpetueze familia. Principiul ce trebuie respectat de către individ în cultura chineză este cel al unui „holism ierarhizat" (p. 49), în care „eticheta" este esențială.

Există și alte opțiuni ale culturii chineze care o particularizează în continuare, chiar dacă efectele interculturalității se văd acum peste tot în această țară. Bunăoară, chinezul consideră că tot ce este natural e firesc, iar tot ceea ce ține de trăirile intime trebuie să rămână în interioritatea fiecărei persoane. „Sexul face parte din ordinea lumii. Nu este o rușine [ca oamenii] să facă amor. În schimb, este o rușine ca ei să se îmbrățișeze în public sau să se țină de mână" (p. 64). „Pudoarea (*xiu-chi*)" este aici la ea acasă și constituie o altă valoare cultivată intens în China.

Natura este un model, iar această optică are printre consecințe grija chinezilor pentru menținerea în stare bună a corpului. Chinezii consideră că „alimentația adecvată, exercițiile fizice, cele respiratorii și mentale, efectuate cu regularitate, întrețin o viață armonioasă" (p. 68). Ei au dat una dintre bucătăriile cele mai vechi și mai prestigioase din lume, caracterizată de „calități nutritive, gustative și terapeutice", „abundență", „o mare varietate a culorilor și a savorilor", „alternanță" la o masă a felurilor de mâncare, în general fierbinți (p. 71). Această bucătărie s-a specializat pe mari regiuni – în lume fiind celebre bucătăriile din sud și din nord, bucătăria din Shanghai, din Beijing, din Hangzhou, din Sichuan – iar mai nou aceasta se diversifică, răspândindu-se peste tot în lume prin diverse adaptări la gusturile localnicilor.

Într-un volum ce cuprinde o serie de interviuri cu chinezi care au parcurs atât „revoluția culturală" a lui Mao Zedong, cât și dezvoltările aflate sub semnul „deschiderii" inițiate de Deng Xiaoping (vezi Xinran, *Mémoire de Chine*, Philippe Picquier, Arles 2014),